

Облікова картка дисертації

I. Загальні відомості

Державний обліковий номер: 0821U101799

Особливі позначки: відкрита

Дата реєстрації: 15-06-2021

Статус: Захищена

Реквізити наказу МОН / наказу закладу:

II. Відомості про здобувача

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Хребтенко Маргарита Сергіївна

2. Khrebtenko Marharyta

Кваліфікація:

Ідентифікатор ORCID ID: Не застосовується

Вид дисертації: доктор філософії

Аспірантура/Докторантура: так

Шифр наукової спеціальності: 023

Назва наукової спеціальності: Культура і мистецтво. Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація

Галузь / галузі знань:

Освітньо-наукова програма зі спеціальності: Не застосовується

Дата захисту: 24-05-2021

Спеціальність за освітою: Реставрація творів мистецтв

Місце роботи здобувача: Національний науково-дослідний реставраційний центр України

Код за ЄДРПОУ: 02224347

Місцезнаходження: вул. Терещенківська, 9-б, м. Київ, 01004, Україна

Форма власності:

Сфера управління: Міністерство культури та інформаційної політики України

Ідентифікатор ROR: Не застосовується

III. Відомості про організацію, де відбувся захист

Шифр спеціалізованої вченої ради (разової спеціалізованої вченої ради): ДФ 26.103.004

Повне найменування юридичної особи: Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури

Код за ЄДРПОУ: 02214165

Місцезнаходження: вул. Вознесенський узвіз, буд. 20, м. Київ, 04053, Україна

Форма власності:

Сфера управління: Міністерство культури та інформаційної політики України

Ідентифікатор ROR: Не застосовується

IV. Відомості про підприємство, установу, організацію, в якій було виконано дисертацію

Повне найменування юридичної особи: Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури

Код за ЄДРПОУ: 02214165

Місцезнаходження: вул. Вознесенський узвіз, буд. 20, м. Київ, 04053, Україна

Форма власності:

Сфера управління: Міністерство культури та інформаційної політики України

Ідентифікатор ROR: Не застосовується

V. Відомості про дисертацію

Мова дисертації:

Коди тематичних рубрик: 13.51.08.13, 18.31.91.11, 18.31.94

Тема дисертації:

1. Іконопис Лівобережної України та Київщини другої половини XVII – першої половини XVIII ст. Особливості техніки, технології та реставрації

2. Iconography in Left-bank Ukraine and Kyiv Region in the second half of the 17th – first half of the 18th century. Technique, technology and restoration peculiarities

Реферат:

1. Дисертація присвячена професійному українському іконопису, створеному на теренах Лівобережної України і Київщини у другій половині XVII – першій половині XVIII століть. Мета роботи – виявити нові відомості і систематизувати уже наявну інформацію про матеріальну структуру іконопису, способи створення зображення, послідовність накладання фарбових шарів, а також поширені види пошкоджень та методики реставрації. Методика дослідження включала безпосереднє візуальне обстеження творів неозброєним оком та із застосуванням портативного USB-мікроскопа, огляд і фотографування в ультрафіолетових та інфрачервоних променях. Отриману інформацію було співставлено з даними із опублікованих та архівних джерел. Було застосовано методи порівняльного аналізу для встановлення

іноземних впливів на техніко-технологічному рівні. Основу джерельної бази склали ікони з колекції Національного художнього музею України, ікони з іконостасів Спасо-Преображенської церкви с.Великі Сорочинці, Троїцької Надбрамної церкви Києво-Печерської Лаври, Софійського собору у Києві, ікона Богоматері Єлецької, що зберігається у Свято-Успенському Єлецькому монастирі м. Чернігів, ікони з колекції НАІЗ «Чернігів стародавній» та інші. З архівних матеріалів – паспорти реставрації творів іконопису, що зберігаються у Національному художньому музеї України, Національному науково-дослідному реставраційному центрі України, на кафедрі техніки та реставрації творів мистецтва Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури. Наукова новизна полягає у тому, що вперше у центрі спеціального дослідження постала матеріальна будова й техніка іконопису Лівобережної України та Київщини у другій половині XVII – першій половині XVIII століття. Виявлено низку варіацій створення живописного зображення, встановлено хронологічні межі застосування окремих матеріалів, прийомів живопису і декорування на іконах означеного регіону й періоду. Введено у науковий обіг ряд архівних джерел, що містять інформацію про проведені фізико-хімічні дослідження ікон та процес їхньої реставрації. Доповнено й узагальнено відомості щодо пігментного складу живопису. Уточнено особливості структури ікон Лівобережжя, такі як: матеріали, конфігурація, форма, товщина, спосіб обробки основ, вид паволоки та її локалізація, склад, товщина і обробка ґрунтового шару; уточнено інструменти, які використовувались для обробки основ та створення рельєфних візерунків на поверхні ґрунту. Проаналізовано методики і матеріали, застосовані для реставрації ікон Лівобережної України. Подальшого розвитку набули дослідження стану збереженості іконописної спадщини України, його співвідношення з реставраційними втручаннями у минулому, а також аналіз наслідків цих втручань для візуального сприйняття творів глядачем і доступності автентичних частин для подальших досліджень. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів з висновками до кожного, загальних висновків, списку використаних джерел. Окремий том становлять додатки з ілюстраціями. Перший розділ присвячений історіографії, розкриттю основних методологічних засад проведеного дослідження, означенню джерельної бази й з'ясуванню значень спеціальних термінів. У другому розділі пошарово розглянуто структуру ікон Лівобережної України та Київщини у другій половині XVII – першій половині XVIII століття. З'ясовано матеріали й інструменти, які використовувались для підготовки основ і обробки ґрунту; різновиди основ і їхнє поширення на Лівобережжі; види й особливості застосування паволоки; склад ґрунту, фарбового і покривного шару; уточнено перелік пігментів, застосованих українськими іконописцями. Третій розділ присвячено виконанню зображення: нанесенню підготовчого малюнка і процесам роботи з фарбами. Розглянуто матеріали й способи виконання малюнка, виявлено основні варіанти створення живописного шару, з'ясовано ознаки впливу на український іконопис технік живопису країн Західної і Східної Європи. З'ясовано значення, роль і способи виконання золочення. У четвертому розділі проаналізовано основні методики консервації, розкриття та естетичної реінтеграції, які застосовувались до іконопису досліджуваного періоду на різних історичних етапах. Підкреслено важливе значення збереження усіх елементів будови ікони, які розкривають технологію її створення. Ключові слова: український іконопис, бароко, техніка, технологія, інкарнат, золочення, пігменти, в'язиво, реставрація іконопису, Лівобережна Україна.

2. The thesis is devoted to professional Ukrainian iconography created in the territory of Left-bank Ukraine and Kyiv Region during the second half of the 17th - first half of the 18th centuries. The purpose of the work is to reveal new information and systematise the already-existing information about the material structure of iconography, ways of creating an image, the sequence of applying paint layers, as well as common types of damage and restoration techniques. The research methodology included direct visual examination of the works with the naked eye and with the use of a portable USB microscope, as well as examination and photography under ultraviolet and infrared rays. The information obtained was compared with data from published and archival sources. In addition, comparative analysis methods were used to establish foreign influences on technical and technological levels. The core of the source base are icons from the collection of the National Art Museum of Ukraine, from the iconostasis of the Church of the Savior Transfiguration in the village of VelykiSorochyntsi, Trinity Gate Church of the Kiev-PecherskLavra, St. Sophia Cathedral in Kyiv, the icon of Our Lady of Yelets stored in the Holy Dormition Yelets

Monastery in Chernihiv, icons from the collection of National Architectural and Historical Reserve "Ancient Chernihiv" and others. Among archival materials - passports of restoration of works of iconography stored in the National Art Museum of Ukraine, the National Scientific and Research Restoration Centre of Ukraine, the National Academy of Fine Arts and Architecture. The scientific novelty is that for the first time the material structure and technique of iconography in Left-bank Ukraine and Kyiv Region in the second half of the 17th - first half of the 18th centuries is at the centre of special research. A number of options for the creation of picturesque images are revealed, and chronological limits are established on the application of certain materials, methods of painting and decoration on icons of the specified region and period. For the first time, a number of archival sources have been introduced into scientific circles, which contain information about the physico-chemical studies of icons and the process of their restoration. Information concerning the pigment composition of the painting has been supplemented and generalised. The peculiarities of the structure of the Left-bank icons are specified, such as: materials, configuration, shape, thickness, method of processing the bases, type of canvas and its localisation, composition, thickness and processing of the primer layer; the tools used for processing the bases and creating relief patterns on the primer surface have been specified. The methods and materials used for the restoration of the icons in Left-bank Ukraine have been analysed. Further development was achieved through research into the state of preservation of the iconographic heritage of Ukraine and its correlation with restoration interventions in the past, as well as analysis of the consequences of these interventions for visual perception of works by the audience and the availability of authentic pieces for further research. The thesis consists of an introduction, four chapters with conclusions to each, general conclusions, a list of references and appendices with illustrations. The first chapter is devoted to historiography, the basic methodological principles of the study, listing of references and clarification of the meanings of special terms. The second section considers the structure of the icons in Left-bank Ukraine and Kyiv Region in the second half of the 17th - first half of the 18th centuries in layers. The materials and tools which were used to prepare the bases and refine the primer have been clarified: varieties of bases and their distribution in the Left Bank, types and peculiarities of canvas application, composition of the primer, paint and coating layers; the list of pigments used by Ukrainian icon painters has been specified. The third chapter is devoted to the execution of the image on the primer surface: the application of a preparatory drawing and the processes of working with paints. Materials and methods of drawing are considered, the main options for creating a paint layer are identified, and the signs of the influence of painting techniques of Western and Eastern Europe on Ukrainian iconography are clarified. The meaning, role and methods of gilding are clarified. The fourth section analyses the main methods of preservation, disclosure and aesthetic reintegration, which were applied to the iconography of the period at different historical stages. The importance of preserving of all the structural elements of the icon, which reveal the technology of its creation, is emphasised. Keywords: Ukrainian iconography, Baroque, technique, technology, incarnat, gilding, pigments, binder, restoration of iconography, Left-bank Ukraine.

Державний реєстраційний номер ДіР:

Пріоритетний напрям розвитку науки і техніки:

Стратегічний пріоритетний напрям інноваційної діяльності:

Підсумки дослідження:

Публікації:

Наукова (науково-технічна) продукція:

Соціально-економічна спрямованість:

Охоронні документи на ОПВ:

Впровадження результатів дисертації:

Зв'язок з науковими темами:

VI. Відомості про наукового керівника/керівників (консультанта)

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Тимченко Тетяна Ростиславівна
2. Timchenko Tetyana Rostislavivna

Кваліфікація: к. мист., 17.00.08

Ідентифікатор ORCID ID: Не застосовується

Додаткова інформація:

Повне найменування юридичної особи:

Код за ЄДРПОУ:

Місцезнаходження:

Форма власності:

Сфера управління:

Ідентифікатор ROR: Не застосовується

VII. Відомості про офіційних опонентів та рецензентів

Офіційні опоненти

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Косів Роксолана Романівна
2. Kosiv Roksolana R.

Кваліфікація: д. мист., 17.00.05

Ідентифікатор ORCID ID: Не застосовується

Додаткова інформація:

Повне найменування юридичної особи:

Код за ЄДРПОУ:

Місцезнаходження:

Форма власності:

Сфера управління:

Ідентифікатор ROR: Не застосовується

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Оляніна Світлана Валеріївна
2. Olyanina Svitlana V.

Кваліфікація: д. мист., 17.00.05

Ідентифікатор ORCID ID: Не застосовується

Додаткова інформація:

Повне найменування юридичної особи:

Код за ЄДРПОУ:

Місцезнаходження:

Форма власності:

Сфера управління:

Ідентифікатор ROR: Не застосовується

Рецензенти

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Гамалія Катерина Миколаївна

2. Gamaliia Kateryna M.

Кваліфікація: д. мист., 26.00.01

Ідентифікатор ORCID ID: Не застосовується

Додаткова інформація:

Повне найменування юридичної особи:

Код за ЄДРПОУ:

Місцезнаходження:

Форма власності:

Сфера управління:

Ідентифікатор ROR: Не застосовується

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Мазур Вікторія Павлівна

2. Mazur Victoria P.

Кваліфікація: к. мист., 17.00.05

Ідентифікатор ORCID ID: Не застосовується

Додаткова інформація:

Повне найменування юридичної особи:

Код за ЄДРПОУ:

Місцезнаходження:

Форма власності:

Сфера управління:

Ідентифікатор ROR: Не застосовується

VIII. Заключні відомості

**Власне Прізвище Ім'я По-батькові
голови ради**

Селівачов Михайло Романович

**Власне Прізвище Ім'я По-батькові
головуючого на засіданні**

Селівачов Михайло Романович

**Відповідальний за підготовку
облікових документів**

Реєстратор

**Керівник відділу УкрІНТЕІ, що є
відповідальним за реєстрацію наукової
діяльності**

Юрченко Т.А.